

MANJ POZNANE JAGODIČASTE SADNE VRSTE

aronija, dren, goji, sibirski borovnica in šmarna hruška

(1.del)

V prvem delu so od manj poznanih jagodičastih sadnih vrst predstavljene aronija, dren, goji jagoda, sibirski borovnica in šmarna hruška. Predstavitev je omejena zgolj na osnovne informacije, ki so povzetek istoimenskega predavanja. Osnove predstavljajo poimenovanje rastline (slovensko ime, sinonim, botanično ime, latinsko ime ter angleški in nemški izraz za iskanje informacij po spletu), slika v štirih letnih časih, kratek opis rasti, cveta in plodov, uporabnost plodov, sorte ter minimalni tehnološki ukrepi, ki so nujni za gojenje posamezne sadne vrste.

Med manj poznane jagodičaste sadne vrste ne sodijo le rastline z jagodičastimi plodovi, ampak tudi rastline s pečkati in koščičastimi ter drugimi plodovi. Vsem je skupno to, da imajo majhne plodove, ki so pogosto brez skladiščenja malo obstojni. Mnogo je tudi takih, ki so užitni po določenem obdobju (npr. pozeba) ali so primerni le za predelavo. Vsem je skupno to, da so bogati z vitamini, minerali in barvili, nekateri tudi z vlakninami. 'Zdravilnih' snovi je običajno največ v povrhnjici, ki pri drobnih plodovih predstavlja zelo velik delež na enoto mase. V zadnjih letih ti plodovi pridobivajo na pomenu in mnogi so jih preimenovali v superživila. Mnoge trditve so upravičene, nekatere pa pretirane. Jagodičaste in manj poznane sadne vrste so med nami od nekdaj, vendar so bile spregledane do sedaj, ko prehranski strokovnjaki ugotavljajo, da je v nekem okolju pomembno uživati lokalno pridelano in sezonsko sadje. Pomemben je tudi način gojenja. Ker je večina teh rastlin del naravnega okolja ali so žlahtnjene ali selekcionirane le krajše obdobje, je odpornost na škodljive organizme in stresne dejavnike okolja manjša, kot pri večini sort sadnih vrst, namenjenih za intenzivno pridelavo. Vse navedene rastline imajo tudi okrasni pomen, saj so mnoge izmed njih poznane kot parkovne rastline. Mnoge uvrščamo tudi med zelišča. Primerne so za zasaditve v domače vrtove, nekatere pa tudi za intenzivno gojenje. V domačih vrtovih jih lahko zasadimo v manjših enovrstnih zasaditvah (monokultura) ali v mešanih zasaditvah, ki nam nudijo oskrbo s plodovi preko cele rastne sezone do prvih jesenskih pozeb ali snega. Pomembno je vedeti, da se med seboj močno razlikujejo po rasti, saj so nekatere plezajoča podrast, majhni do srednje veliki grmi, drevesa, dolgoletne trajnice ali dveletni grmiči. Pomembno je vedeti, da so prav vse ljubiteljice sonca, zato mora biti razpored zasaditve premišljen.

Drevesaste in pokončno rastoče grme posadimo samostojno, delno polegajoče ali šibko rastoče rastline pa posadimo v vrsti ob opori, ki omogoča večini rastlin privezovanje polegajočih poganjkov.

Kljub temu, da o rastlinah govorimo samo dobro, jih je večina namenjena za gojenje v domačih vrtovih ali kot popestritev k ponudbi jagodičastih in drugih sadnih vrst, ki nam dajejo pridelke s katerimi imamo zagotovljeno finančno stabilnost. Trg za manj poznane sadne vrste je izjemno majhen in nerazvit.

Preglednica 1: Seznam manj poznanih jagodičastih in drugih sadnih vrst

Vrsta	Družina
Aronija – Črnoplodna aronija (<i>Aronia melanocarpa</i>)	Rožnice (<i>Rosaceae</i>)
Dren - Rumeni dren (<i>Cornus mas</i>)	Drenovke (<i>Cornaceae</i>)
Goji jagoda – Navadna kustovnica (<i>Lycium barbarum</i>)	Razhudnikovke (<i>Solanaceae</i>)
Sibirska borovnica – Kosteničevje (<i>Lonicera caerulea</i> var. <i>kamtschatica</i>)	Kovačnikovke (<i>Caprifoliaceae</i>)
Šmarna hrušica (<i>Amelanchier alnifolia</i> ; <i>A. canadensis</i>)	Rožnice (<i>Rosaceae</i>)



Del kolekcije manj poznanih jagodičastih in ostalih sadnih vrst na Brdu pri Lukovici

ARONIJA

Črnoplodna aronija (*Aronia melanocarpa*); Rdečeploidna aronija (*A. arbutifolia*); Purpurna aronija (*A. prunifolia*); vrstni in medvrstni križanci

Angleško: chokeberry

Nemško: apfelbeere



Rastlina: Grm, visok do 2,5 m. V pridelovalnih nasadih pustimo do 25 rodni poganjkov. Življenjska doba 30 ali več let.

Cvet in plod: Cvetovi so beli, v kobulu. Cveti maja. Rastlina je samooplodna. Zori od avgusta do septembra. Plodovi so modro vijolično črni, meso rdečkasto. Masa ploda je od 1 do 1,5 g.

Kemične lastnosti ploda: Plod je zelo bogat z antocianini.

Sorte: Viking (FI), Nero (CZ), Aron (DK), Ahonnen, Elisabeth, Fertödi, Hakkija, Morton, Rubina, Galicianka...

Hugin – rdečeploidna aronija (*A. prunifolia*)

Tehnologija pridelave

Tla: Tla morajo biti strukturna, dobro založena z organsko snovjo, lahko nekoliko težja, rahlo kislila do nevtralna, pognojena na osnovi analize.

Razdalje sajenja: 1,5 x 2,8 – 3,0 m / grmi; 0,8 x 2,8 – 3,0 m / gosto sajenje; 0,6 x 4,0 m / gosto sajenje

Rez: Režemo pozno jeseni ali zgodaj spomladi. Izrežemo 3 ali več starih vej (nad 4 do 5 let) in prešibke (manj kot 0,5 cm) talne poganjke. Rodne veje prikrajšujemo samo izjemoma.

Čas obiranja: Določimo na osnovi barve. V plodu naj bo približno 22% suhe snovi. Obrani plodovi obstojijo od 2 do 3 tedne. Pri skladiščenju na 2 °C je obstojnost plodov do 4 mesece. Obiranje je lahko ročno ali strojno.

Pridelek: 8 – 12 t/ha

Uporabnost plodov: Predelava v sok, ki ga moramo uživati v zelo majhnih količinah (3 cl čistega soka/dan), kot dodatek marmeladam, džemom in sokovom z drugimi sadnimi vrstami, za čaj, kot dodatek v žitnih mešanicah ...

Bolezni in škodljivci: Je zelo odporna na večino bolezni. Občutljiva je na ognjevko, ki je zelo razširjena v nasadih vzhodnega Balkana. Bodite pozorni pri uvozu sadilnega materiala. Možen je napad uši in kaparja.



Črna in rdečepodna aronija

DREN

Dren (Rumeni dren – botanično) (*Cornus mas*)

Angleško: Cornelian cherry

Nemško: Kornelkirsche



Foto: Häberli – Prodajni katalog

Rastlina: Višina rastlin v naravnem rastišču je odvisna od rastnih razmer in tipa avtohtone rastline. Grm doseže višino do 3 m, drevo pa do 6 m. V pridelovalnih nasadih je rast odvisna od gojitvene oblike, rastišča in sorte.

Cvet in plod: Dren je spomladi prva cvetoča grmovnica in je zato pomembna medovita rastlina. Cvetovi so rumeni, združeni v manjša socvetja. Plodovi so viseči, okroglo valjasti, od svetlo do vinsko rdeči, veliki od 1,2 do 3 cm ali več (Jolico).

Obiramo popolnoma zrele plodove. Pred uporabo plodove pustimo da 'odležijo' ali jih delno presušimo na soncu (tanini).

Kemične lastnosti ploda: Plod je bogat z vitaminom C in fenoli.

Sorte: Jolico, Kasanlak, Devin, Schöbrunner gourmet-dirindl in druge.

Tehnologija pridelave

Tla: Za dobro rast morajo biti tla lahka, z veliko organske snovi, delno kisla do apnena, vendar ne izrazito kisla.

Sadilne razdalje: V pridelovalnih nasadih je najpogostejša oblika grm. Sadilna razdalja je 2 – 3 x 3,5 – 5 m.

Pridelek: Zelo niha, odvisno od velikosti grma ali drevesa je lahko od 5 do 40 kg/grm-drevo.

Uporabnost plodov: Predelava v marmelade, sok, kis in žganje.

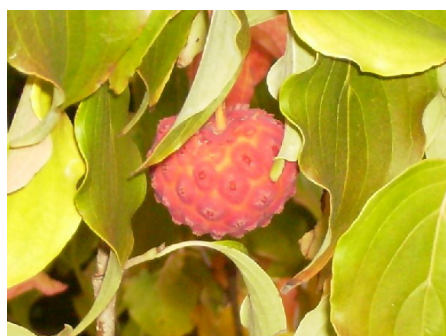


Foto: Spletna stran

Užitni plodovi japonskega drena – Cornus kousa

GOJI JAGODA

Goji jagoda (Navadna kustovnica – botanično) (*Lycium barbarum*; *L. chinensis*)

Angleško: goji berry, wolfberry ...

Nemško: goji beere



Rastlina: Je grm z dolgimi, šibastimi, trnatimi, polegajočimi poganjki, ki dosežejo do 1,5 m višine.

Cvet in plod: Cvet je vijolično belo obarvan. Cveti od julija do pozeb. Je samooplodna rastlina. Plod je oranžno rdeč, okroglo valjast do hruškast, odvisno od sorte. Zori od avgusta do oktobra oz. prvih jesenskih pozeb.

Kemične lastnosti ploda: Vsebuje veliko vitamina C in E.

Sorte: NQ1 = Life berry N°1, Big lifeberry, Sweet lifeberry, Big & Sweet = So Sweet

Tehnologija pridelave

Tla: Tla morajo biti strukturna, dobro založena z organsko snovjo, nevtralna do alkalna (pH 6,6 – 8,2), gnojena na osnovi analize.

Razdalje sajenja: Grme sadimo na razdalji 0,8 x 2,8 – 3,0 m. Možno je tudi gostejše sajenje (medvrstna razdalja). Za drevesasto vzgojno obliko sadimo na razdalji 1,5 x 2,8 – 3,0 m.

Rez: Režemo pozno jeseni ali zgodaj spomladi.

Grm: Pustimo 5 poganjkov, ki jih prikrajšamo do višine 0,6 m.

Ozko vreteno: Iz najmočnejšega poganjka ob opori vzgojimo ozko vreteno s stranskimi poganjki. Rodno površino vsako leto oblikujemo z izrezovanjem treh ali več starih stranskih poganjkov (nad 4 do 5 let), ki jih nadomestimo z rezniki ali čepi na katerih vzgojimo enoletni rodni les.



Gojitvena oblika – grm (pred rezjo)



Gojitvena oblika – ozko vreteno (po rezi)

Čas obiranja: Obiranje poteka zaporedno, odvisno od zorenja. Obiramo ročno s trganjem ali stresanjem na ponjave. V večjih pridelovalnih nasadih je obiranje strojno.

Pridelek: 8 t/ha ali približno 3 kg/grm

Uporabnost plodov: Plodove uživamo sveže ali predelane. Sveže uporabljamo za sok, juhe, sladice ali druge jedi. Sušeni so uporabni kot dodatek sladkim in slanim jedem, za čaj in kot dodatek žitnim mešanici. Najpogosteje goji uživamo kot kandirano suho sadje.

Bolezni in škodljivci: Goji jagode so zelo občutljive na pepelasto plesen in pršice, ki povzročajo odpadanje listov in cvetov. To se izraža v manjšem pridelku in slabi kakovosti plodov.



Foto: Spletna stran

Pepelasta plesen listov in cvetov goji jagode

SIBIRSKA BOROVNICA

Sibirska borovnica (Kosteničevje – botanično) (*Lonicera caerulea* var. *kamtschatica*)

Angleško: honeyberry, honeysuckle, Haskap*

Nemško: sibirische blaubeere, maibeere



Rastlina: Rastlina je grm, visok od 0,5 do 1,8 m, Višina je odvisna od sorte.

Cvet in plod: Cvet je rumen. Cveti zelo zgodaj (marec) in prenese do - 8 °C. Zori od maja do junija. Zaradi zgodnjega zorenja jo nekateri poimenujejo majska jagoda. Plod je temno moder s poprhom, velik od enega do 3,5 cm (odvisno od sorte). Zelo je občutljiv, mehek, sladko kislega okusa.

Kemične lastnosti ploda: Vsebuje veliko vitamina C in fenolov.

Uporabnost plodov: Uživajo se sveži ali predelani. Zaradi zelo kratke obstojnosti in kislega okusa jih predelujemo v sokove, marmelade in sadna vina.

Sorte: Plodovi različnih sort se med seboj zelo razlikujejo po velikosti. Velike plodove imata sorti Borealis in Tundra ter sorte is skupine Blue.

Preglednica 2: Seznam nekaterih sort in opraševalnih sort

Sorta	Poreklo	Opraševalna sorta
Amur		Maistar
Berry blue	K, ZDA	
Berry Smart Blue	ZDA	Boreallis
Blue bell	K, ZDA	
Blue bird	K, ZDA	
Blue moon	K, ZDA	Blue velvet
Blue velvet	K, ZDA	Blue moon
Boreallis		
Dlinnoplodna		
Fialka		Homai, Morena
George Bunget		
Homai		
Honeybee		
Indigo Gem		
Indigo Treat		
Indigo Yum		
Mailon		
Maistar		Amur
Morena	K, ZDA	Amur, Fialka
Siniglaska		
Tschelabinka		
Tundra		
Woloschebnitza		



Plodovi sibirske borovnice v primerjavi z jagodo

Tehnologija pridelave

Tla: Za dobro rast rastlina zahteva srednje težka, dobro drenirana in dobro založena tla, s kislostjo od pH 5,4 do 7,9. Priporočeno je namakanje.

Sadilne razdalje: Razdaljo sajenja določimo glede na sorto, saj se glede na izvor, med seboj močno razlikujejo. Nekatere dosežejo višino 0,6 m, druge pa do 1,5 m ali več. Glede na potencialno rast sorte predlagam sadilno razdaljo 2,5 – 3 m x 1 – 1,5 m. Ob sajenju je obvezno globlje sajenje (od 2,5 do 5 cm).

Rez: Priporočena je pozno jesenska, zimska ali zgodnje spomladanska rez (kot borovnice). Rez predstavlja izrazito redčenje poganjkov. Vsako leto izrežemo največ do 25% lesa.

Pridelek: Potencialni pridelek je od 2,5 do 5 kg/ grm, odvisno od sorte in rastišča. Že 2,5 kg/grm je velik pridelek!

Bolezni in škodljivci: Pogosta je okužba listov s pepelasto plesnijo. Posebej zahtevno je zatiranje plevelov, ker je rastlina zelo občutljiva na glifosat.

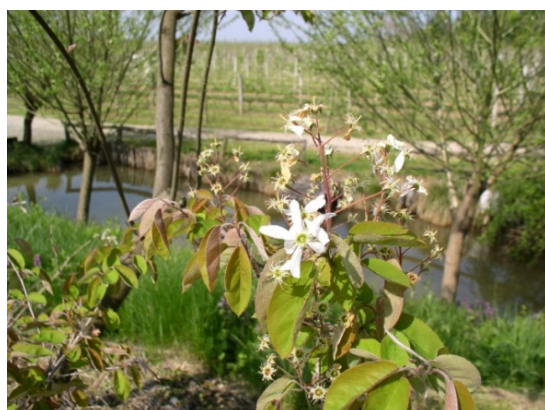
ŠMARNI HRUŠICA

Šmarna hrušica (*Amelanchier alnifolia*; *A. canadensis*)

Kot okrasna rastlina z užitnimi plodovi je v Sloveniji razširjena Lamarkova šmarna hrušica ali bakrena šmarna hrušica (*Amelanchier lamarckii*). Navadna šmarna hrušica (*Amelanchier ovalis*) je divje rastoča predvsem na Primorskem.

Angleško: Juneberry (severovzhod ZDA), serviceberry, saskatoon (Kanada, Michigan)

Nemško: felsenbirne



↑ Foto: Spletna stran

Rastlina: Je drevo, višine do 6 m ali grm, višine do 3 m.

Cvet in plod: Cvet je bel, samoprašen. Plodovi so rožnati do temno vinsko rdeči, veliki od 1,2 do 1,5 cm, na dolgih pecljih.

Kemične lastnosti ploda: Vsebuje več vitamina C, B6, A, E, tiamina, riboflavina, kot borovnica in biotin v sledeh. Ima tudi manj vode, več kalcija, naravnih vlaken, proteinov, ogljikovih hidratov in maščob kot borovnica. Je odličen vir železa.

Uporabnost plodov: Sveži so izjemnega, kisle sladkega okusa. Primerni so tudi za sladice, marmelade in sok.

Sorte: Prince William, Ballerina, Smoky, Martin, Northline, Regent, Pembina ...

Tehnologija pridelave

Tla: Za optimalno rast so primerna lahka do težka, s kislostjo od pH 4,8 do 8. Lahko so tudi bolj vlažna.

Sadilne razdalje: Glede na gojitveno obliko se odločimo za sajenje na razdalje 1,5 – 2 x 3 – 4 m ali 1,2 m x 3 – 3,5 m.

Pridelek: Pridelek je odvisen od gojitvene oblike in je od 7 – 15 t/ha. Pridelek na grm je od 2 – 3 kg/grm.

Bolezni in škodljivci: Občutljiva je na pepelasto plesen, rjo in ognjevko.



Navadna šmarna hrušica

↑ Foto: Spletna stran



Lamarkova šmarna hrušica, kot parkovna rastlina

↑ Foto: Spletna stran

Besedilo in fotografije*:

dr. Darinka Koron

*Neavtorske fotografije so označene.

Uporabljeni viri so na voljo pri avtorici.